

Kansalliskirjaston tietoinfrastruktuurit ja pohjoissaamen tuki

Mari Guttorm

Kansalliskirjasto

mari.guttorm@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0003-1873-7652>

Niko Partanen

Kansalliskirjasto

niko.partanen@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0001-8584-3880>

Päivi Maria Pihlaja

Kansalliskirjasto

paivi.pihlaja@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0001-8001-2041>

Asiasanat: palvelut, digitalisaatio, tiedonhaku, kielelliset vähemmistöt, saamelaiset, pohjoissaame, projektit

Viittaaminen: Guttorm, M., Partanen, N., & Pihlaja, P. M. (2022). Kansalliskirjaston tietoinfrastruktuurit ja pohjoissaamen tuki. *Informaatiotutkimus*, 41(2–3), 38–41. <https://doi.org/10.23978/inf.122560>

Artikkeli on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Tausta

Kansalliskirjastossa käynnistyi kesäkuussa 2022 Alfred Kordelinin säätiön rahoituksella kaksivuotinen hanke Saamelaiskielten tuki digitaalisissa palveluissa. Kuvaamme esitelmässä hankkeen tavoitteita suhteessa informaation saatavuuteen ja hallintaan. Taustalla on digitalisaatioon liitetty ajatus tieto- ja kulttuuriperintöaineistojen laajasta saatavuudesta niin tutkijoiden, luovien alojen toimijoiden kuin kansalaisten käyttöön. Tietovirtojen kasvaessa ja palvelujen sähköistyessä on noussut tärkeäksi kysymys, kenen ehdoilla tietoa hallitaan ja millä aineistoilla on edellytykset nousta näkyville.

Vuosina 2022–2024 rakennetaan Suuret kulttuurihankkeet -rahoituksen tuella pohjoissaamen kielen tuki kolmeen Kansalliskirjaston palveluun. Finna on hakupalvelu, joka tarjoaa käyttöliittymän miljooniin kotimaisiin kulttuuri-, tiede- ja opetusaineistoihin. Finto saattaa aineistot löydettäväksi kuvailussa käytettyjen ontologioiden avulla. Kotoistuspalvelu vie Suomessa puhuttuja kieliä koskevat kieli- ja aluekohtaiset määritykset kansainvälisiin tietokantoihin, joita niin avoimet kuin kaupalliset toimijat hyödyntävät sovittaessaan tietoteknisiä tuotteitaan ja palvelujaan näille kielialueille.

Katse tiedon alusrakenteisiin

Kohdistamme huomiota tiedon valtakunnallisiin infrastruktuureihin, joita käytämme huomaamattamme päivittäin. Niiden kehittämisestä vastaavat tyypillisesti kansalliset organisaatiot kuten Kansalliskirjasto, jonka ylläpitämiä järjestelmiä muun muassa kulttuuriperintöorganisaatiot, kirjastot, arkistot ja museot käyttävät omissa palveluissaan. Ne mahdollistavat tiedonhakuja laajoista aineistoista, auttavat sovittamaan tietoteknisiä palveluja käyttäjille sekä edistävät kotimaisen kulttuuriaineiston digitaalista saatavuutta. Palvelut eivät aina näy suoraan käyttäjille, mutta niiden vaikutukset ovat merkittäviä. Hanke tarkastelee näitä vaikutuksia pienten kielten ja kulttuurien näkökulmasta ja tuo niitä laajempaan tietoisuuteen.

Saamelaiset ovat Euroopan Unionin ainoa alkuperäiskansa, jonka perinteinen asuinalue kulkee yli Suomen, Norjan, Ruotsin ja Venäjän rajojen. Käsillä oleva hanke on tärkeä sekä saamelaisen kieli- ja kulttuuriaineiston saatavuuden että kielellisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Oikeus vaalia omaa kieltään ja kulttuuriaan ovat perusoikeuksia, jotka on tunnustettu kansainvälisissä julistuksissa ja Suomen perustuslaissa. UNESCO:n julistama alkuperäiskansojen kielten vuosikymmen (2022–2032) kannustaa toimiin uhanalaisten kielten säilyttämiseksi ja elvyttämiseksi (UNESCO, 2021). Kulttuuri-

perintö yhteiseksi hyväksi on yksi Kansalliskirjaston kuluvaan vuosikymmenen strategisista valinnoista, joihin liittyvät myös palveluiden tasavertaisuus sekä yhteiskunnallinen ja tutkimuksellinen vaikuttavuus (Kansalliskirjasto, 2019).

Alkuperäiskielten asema on ajankohtainen kysymys, mutta mahdollisuus käyttää kieltä yhdenvertaisesti toteutuu yhä huonosti. Asiaan vaikuttaa myös infrastruktuurien puute. Saamen kieliä on vaikea käyttää aineistojen kuvailutyössä, joka on usein tehtävä valtakielillä. Kirjoja, äänitteitä tai hallinnollisia aineistoja saamen kielillä etsivä henkilö saa tuloksia tekijän tai otsikon perusteella eikä perustuen sisältöön kuten muilla kielillä. Uudet laitteet tai ohjelmistot eivät usein tue pienten kielten merkistöä, näppäimistöasettelua tai määrityksiä.

Hankekauden aikana luodaan kymmeniä tuhansia pohjoissaamenkielisiä termejä ja käsitteitä, joita esiintyy järjestelmien käyttöliittymissä tai käytetään tieto- ja kulttuuriaineistojen kuvailuun. Työssä korostuu eri toimijoiden välinen yhteistyö, jotta tavoitteet saavutetaan kestäväällä tavalla. Palvelujen kehittäminen voi onnistua vain saamelaiden ohjauksessa ja lähtien liikkeelle pohjoissaamenkielisten käyttäjien ja hyödyntäjien tarpeista.

Yhteistyö kehittämistyön edellytyksenä

Hankkeella on laaja yhteistyöverkosto, johon kuuluu saamelaiskielten ja saamelaiskulttuurin asiantuntijoita. Ohjausryhmän puheenjohtajan on nimitänyt Saamelaiskäräjät. Verkostossa ovat Saamelaiskäräjät, Saamelaismuseum Siida, Rovaniemen kaupunginkirjasto / Suomen saamelainen erikoiskirjasto, Oulun yliopiston Giellagas-instituutti, UiT – Norjan arktinen yliopisto, Avoin-GLAM ja Unicode.

Ratkaisevaa on kytkös saamelaiseen termityöhön. Sámi Giellagáldu on Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjien yhteinen pysyvä kielenhuoltoelin (Wikström, 2022), jonka linjauksia noudatamme. Kieliä koskeva ylin päätösvalta on saamelaisilla itsellään. Tämä koskee myös valtaa muodostaa ja määritellä saamenkielisiä käsitteitä. Samalla kansallisten toimijoiden rooli on olennainen työn kytkemisessä laajempiin palveluihin.

Kuvaamme hankkeessa tehtävää kehitystyötä kolmessa palvelussa. Käsittelemme myös tavoitetta rakentaa uusia yhteistyömalleja, jonka keinon infrastruktuuria voidaan ylläpitää kestäväällä tavalla. Tavoitteena on, että eri organisaatioissa tehty työ ja resurssit voidaan saattaa tukemaan toinen toisiaan.

Verkostojen kautta vaikuttavuuteen

Hankkeella toivotaan olevan laaja-alaisia vaikutuksia käyttäjien kokemukseen ja mahdollisuuksiin toimia digitaalisissa ympäristöissä pohjoissaameksi. Osa vaikutuksista voi toteutua vasta vuosien viiveellä, kun palveluntarjoajat ottavat muutoksia käyttöön. Tämäkin korostaa jatkuvan tuen tärkeyttä. Uusi infrastruktuuri on valmistuttuaan myös tutkimuksen hyödynnettävissä. Tämä voisi tarkoittaa sekä sanastoa itsessään koskevaa tutkimusta, mutta myös tietojärjestelmien laajempien vaikutusten käsittelyä ja arviointia.

Kansalliskirjaston avoimen lähdekoodin ratkaisut tukevat ketterää kehitystä ja takaavat tulosten monikäyttöisyyden. Hankkeessa käsitellyt tietokannat ovat ihmis- ja koneluettavia, joten ne mahdollistavat automaattiset tiedonsiirrot järjestelmien välillä. Tärkeää on myös yhteys muihin saamenkielisiin palveluihin kehittäviin toimijoihin. Kuvaamme, kuinka monitahoinen yhteistyö ja vastavuoroinen ymmärrys toinen toistemme tavoitteista lisäävät yksittäisen hankkeen vaikuttavuutta.

Lähteet

- Kansalliskirjasto (2019). *Kansalliskirjaston strategia 2021–2030*. Kansalliskirjasto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020040210186>
- UNESCO (2021). *Global action plan of the International Decade of Indigenous Languages (IDIL 2022–2032)*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Wikström, M. (2022). *Samerna får ett permanent språkvårdsorgan*. Språknytt, 20.9.2022. Kotimaisten kielten keskus. https://www.sprakinstitutet.fi/sv/aktuellt/spraknytt/samer-na_far_ett_permanent_sprakvardsorgan.38887.news Luettu 7.10.2022.